

The Message of the Qur'ân'ın Türkçe Çevirisi (Kur'an Mesajı)'nin Eleştirisi

A Critical Approach to the Turkish Translation of the Message of the Qur'ân

Dr. İsmail ÇALIŞKAN^a

^aTemel İslam Bilimleri Bölümü,
Tefsir AD,
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Sivas

Yazışma Adresi/Correspondence:
Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Tefsir AD, Sivas,
TÜRKİYE/TURKEY
icalis@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET The Message of the Qur'ân 1982 yılında İngilizce olarak yayınlandıktan kısa zaman sonra bir çok dile çevrildi. Farklı dillerdeki çevirilerin defalarca baskı yapması onun gördüğü itibarın göstergesidir. The Message of the Qur'ân 1994 yılında Türkçe'ye Kur'an Mesajı adıyla aktarıldıktan sonra birkaç baskı yaptı. Eserde akıcı ve anlaşılır bir Türkçe'ni hakim oluşunun bunda etkili olduğu da dile getirilmektedir. Ancak şu ana kadar eserin Türkçe çevirisini eleştirel açıdan değerlendiren bir araştırma yayınlanmadı. İşte biz bu makalede adı geçen meal-tefsirin iki mütercim tarafından yapılan Türkçe çevirisi (Kur'an Mesajı)'nin eleştirisini yapmayı istedik. Meal ve tefsirlerin Türkçeye tercüme edilmesi bütün zorluklarıyla beraber yeni bir meal ve tefsir çalışması kadar zorlu bir faaliyeti gerektirir. Kur'an Mesajı adlı çeviride bu gayretin gösterildiği aşikârdır. Bu bakımdan o, Türkçedeki meal ve tefsir literatürüne özgün bir katkı olmuştur. Elbette bunda müellif kadar olmasa da mütercimlerin şahsi payı büyüktür. Eserde mütercimler serbest çeviriye esas almıştır. Bu uygulamada bazı sorunlar gözükmektedir: (a) Çevirinin, çalışmanın (The Message of the Qur'ân) orijinal metninin kavramsal sistemi ve anlatım üslubu ile uyumunun olmaması, (b) iki çevirmenin üslubunda uyum sorununun olması. Bu çeviri Kur'an çalışmaları açısından iyi bir tecrübe olmakla birlikte kendi sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Çalışmamızda Türkçe çevirilerin geneli için önemli olduğunu düşündüğümüz bu olguyu eleştirel açıdan ele aldık. Maksudımızı daha iyi anlatabilmek için mümkün olduğu kadar somut delillere dayanmaya çalıştık. Bu maksatla metin içinde verdiğimiz örneklere ilaveten tablolar halinde daha fazla örnek takdim ettik.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Esed; Kur'an Mesajı; meal; tefsir; çeviri; çeviri eleştirisi; A. Ertürk; C. Koytak

ABSTRACT The message of the Qur'ân has been translated in many languages soon after its being translated into English in 1982. The increase in the reprints of these translations in these different languages can be seen as its wide popularity. As such, it was reprinted several times following its translation into Turkish 1994 with the title Kur'an Mesajı. As it was argued, its clear and fluid Turkish translation made an important contribution to this. Nevertheless, there has been no research with critical approach done so far on its translation. For this reason, this study is a critical approach to the Turkish translation of The Message of the Qur'ân by two translators. It should be proposed that the re-translations of translations or commentaries of the Koran into Turkish is as much demanding as original works of translations or commentaries. Re-expressing their meanings and new interpretations. It is obvious that this translation (Kur'an Mesajı) is a product of such a labour. In this way it can be regarded as an original contribution to the literature of translations into Turkish. The translators preferred the model of free rendering in their translations. Some problems seem to be emerging from this approach: (a) incompatibility of the style of translation with the conceptual system of original text (The Message of the Qur'ân) and its genre, (b) the inconsistency in the styles of translators. Although the translation is unique in some respects of Quranic studies it is not far from some shortcomings. In this paper the author discussed this problem with an analytical and critical approach which is important for evaluating other translations in Turkish context. In order to show our aim, particularly clearly observable materials were selected. In addition to our examples in the texts, more cases were introduced in the tables presented.

Key Words: Muhammad Asad; The Message of the Qur'ân; meaning of The Qur'ân; exegesis; translation; review of translation; A. Ertürk; C. Koytak

The *Message of the Qur'ân* 1980 yılında İngilizce olarak yayınlanmasından sonra çeşitli dillere, bu arada Türkçe'ye de *Kur'an Mesajı* adıyla Ahmet Ertürk ve Cahit Koytak tarafından tercüme edildi. Eserde üslup ve dil yapısı büyük oranda korunarak Türk okuruna hitap eden akıcı üslupta başarılı bir çeviri yapılmıştır. Eserin rağbet görmesinde bu yönünün mutlaka tesiri vardır. Ancak her bilimsel faaliyette olabilecek bir takım eksik ve yanlışlar, bu kitapta da vardır. İlk baskıdan sonra bazı düzeltmeler yapılmış olmasına rağmen¹ birçok ciddi hata hala daha vardır. Bu yazımız, söz konusu çalışmanın daha iyi bir şekilde kavuşmasına bilimsel bir katkı sağlamayı amaçlamakta olup mütercimlerin şahsiyeti ve onurlarına saygıyı ilke edinmiştir.² İngilizce ve Türkçe karşılaştırmalı okumamız sonucunda *Kur'an Mesajı* üzerinde düşüştüğümüz sayısız nottan önemli olanlarına burada değinecek veya işaret edeceğiz. Örnekler daha çok meal kısmından olacaktır.³ Eser önce üç cilt sonra da tek cilt halinde yayınlanmış, her iki şekilde baştan sona devam eden sayfalandırma yapılmıştır, ilk baskılarla sonrakiler arasında sayfa ve şekil bakımından bir farklılık yoktur. Bu yüzden buradaki referanslarda meal kısmı için sûre ve âyet numarası, yorum kısmı için de sayfa numarası ve bitişik olarak dipnot numarasını (örneğin 481/110, yani 481. sayfadaki 110. dipnot), sure girişleri için de sadece sayfa numarası kullanacağız. Makalede dile getirdiğimiz eleştiri ve değerlendirmeleri kanıtlayabilmek için somut örnekler takdim edeceğiz. Bunların büyük kısmını da daha iyi gösterebilmek için tablolar (Tablo 1, 2, 3, 4, 5) halinde göstereceğiz. Bu arada

'müellif' nitelemesi Esed içindir. Son olarak, yazıda Muhammed Esed'in yaptığı meal-tefsirin⁴ ve mütercimlerin kimi notalara ilave olarak yaptıkları özel açıklamaların⁵ eleştirisi söz konusu olmadığından eleştirilerin tamamı Türkçe'ye çeviri ile ilgilidir.

I. İKİ ÇEVİRMENİN AYNI İFADE VEYA KAVRAMLARI FARKLI ÇEVİRİSİ

Mütercimlerden Ahmet Ertürk, 1-6, 29-114. sûrelerin meal-tefsiri ile önsöz, kaynaklar ve ekleri, Cahit Koytak da 7-28. sûrelerin meal-tefsirini çevirmiştir. Onların "Türkçe'ye Çevirinin Önsözü"nde de belirttikleri gibi (s. xvii), çevirinin iki ayrı kaleminden çıkmış olması, eserin hızlı bir şekilde tamamlanması avantajını sağlamıştır. Onlar çevirilerinde kavramlar dışında katı bir dil ve üslup birliğini gerekli görmediklerini, serbest çeviriyi esas aldıklarını belirtmişlerdir. Buna rağmen Koytak, kavramlarda ve ifadelerde daha serbest çeviri yapmıştır. Elbette bu tercihe saygımız vardır. Şayet serbest çeviri tekniği mealdeki dil bütünlüğünü bozmasaydı, hatta onların istisna ettiklerini belirttikleri kavramlarda dahi bunu görse idik, bir diyeceğimiz yoktu. Fakat aşağıda göstermeye çalışacağımız gibi epeyce problem söz konusudur. Hemen iki çevirmenin birbirinden farklı çevirilerinden birisine bakalım. Esed el-Kitâb kelimesini genellikle 'divine writ' olarak çevirmiştir. Ertürk bunu genelde⁶ doğru bazen de 'ilahi vahiy/ferman/kitap/buyruk'⁷ diye çevirirken, Koytak çoğunlukla, 'vahyedilmiş metin, ilahi kitap/metin, kitap, mesaj, vahyi, mesaj, öğreti, Kur'an'⁸ diye, bazen de doğru⁹ çevirmiştir. Bu karşılıklar mahiyet olarak belki aynı şeyi çağrıştırabilirse de

TABLO 1: İki mütercimnin aynı ifadeleri farklı çevirisinin örnekleri.

Esed	Ertürk	Koytak	Doğrusu
...who break their bond with God after it has been established [in their nature], ¹ and cut asunder what God has bidden to be joined, and spread corruption on earth... (Bakara 27, Ankebut 25)	...[fıtratlarına] yerleştirildikten sonra Allah'a karşı taahhütlerini bozarlar, Allah'ın birleş-tirilmesini emrettiği şeyi kopa- rıp ayırırlar ve yeryüzünü fesada verirler: ...	...[yaratılışlarının gereği olan doğal bir] andlaşmaya dayanıyor olmasına rağmen Allah'la olan bağlantılarını bozup Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği (bağları) kesen ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran kimseler...	...(tabiatlarına) yerleştirildikten sonra Allah'la olan bağlantılarını bozan ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini kesen ve yeryüzünde bozgun culuk çıkaran kimseler...
the attributes of perfection (el-Esmâ'ul-husnâ)	Bütün mükemmel vasıflar (Haşr 24)	-yetkinliğe ve kusursuzluğa dair nitelikler (Arâf 180) -En güzel, en yüce nitelikler (Tâhâ 8) -bütün güzel ve üstün nitelikler (İsrâ110)	mükemmel sıfatlar

TABLO 2: Kavramsal sistemin korunmadığına dair örnekler.

Kavram	Ertürk/Koytak	Doğrusu
ümmiyyûn (Bakara 78, Âl-i İmrân 20, 75)	kitap ile ilgisiz; kitap ile ilgisi olmayan	okuma yazma bilmeyen
le 'anehum (Bakara 78, 89, 159, 161)	onları gözden çıkarmıştır	onları reddetmiştir
el-birr (Bakara 177, 189, d/143, 146)	erdemlilik	Dindarlık
rihân (Bakara 283)	Taahhütler	Rehinler
muhkemât (Âl-i İmrân 7)	açık ve kesin hükümlü mesajlar	kendi içinde ve tek başına/kendiliğinden açık mesajlar
rabbânî (Mâide 44, 63)	din adamı (Âl-i İmrân 79'da doğru çeviri)	Allah adamı (men of God)

TABLO 3: Kur'an Mesajı'nda yanlış çeviri örnekleri.

Ertürk/Koytak Çevirisi	Doğrusu
... "şefkât" anlamına gelen ve fakat daha da kapsayıcı bir mana ifade eden rahmet isminden (bu ismin masdarından) türetilmişlerdir. (2/1)	... "şefkat" ve daha kapsayıcı olarak "lutûf" anlamına gelen rahmet isminden türetilmişlerdir (...derived from the noun rahmah, which signifies "mercy", "compassion", "loving tenderness" and, more comprehensively, "grace").
Bazı müfessirler (mesela Zemahşerî), "nimet bahsettiklerinin yoluna..." pasajını şöyle anlamışlardır: "(Senin) gazab(ın) uğramamış ve sapıklığa düşmemiş olanların (yoluna)". (2/4)	Bazı müfessirler (mesela Zemahşerî), pasajı şöyle anlamışlardır: "Nimetlerini bahsettiklerinin yoluna -(Senin tarafından) gazaba uğramamışların ve sapıtılmamışların".
Cansız iken size hayat veren ve sizi ölüme götüren, sonra tekrar hayata kavuşturan ve (sonunda) Kendisine döndürüleceğiniz Allah'ı nasıl inkar edersiniz? (Bakara 28)	Cansız iken size hayat verdiğini ve sizi ölüme götürdüğünü, sonra tekrar hayata kavuşturduğunu ve Kendisine döndürüleceğinizi gördüğünüz halde Allah'ı tanımayı nasıl reddedebilirsiniz?
Dinde zorlama yoktur. Artık doğru ile yanlış birbirinden ayrılmıştır: O halde, şeytanî güçlere ve düzenlere (uymayı) reddedenler ve Allah'a inananlar, hiçbir zaman kopmayacak ... (Bakara 256)	İnanç konularında zorlama olmayacaktır. Artık doğru yol ile yanlış (yol), birbirinden ayrılmıştır: O halde, kim şeytanî güçlere (uymayı) reddederse ve Allah'a inanırsa, hiçbir zaman kopmayacak ...
Allah, [bizâtihî Kendisi] ile melekler ve hak ve adaleti gözeten ilim sahipleri O'ndan başka tanrı olmadığına şahittir: ... (Âl-i İmrân 18)	(Bizat) Allah ile melekler ve ilim sahipleri, daima Adil olan O (Allah)'tan başka tanrı olmadığına deliller sunar: (Adil olma, Allah'ın sıfatı olarak alınmıştır)
Bu bildirdiklerimiz, sana ilettiğimiz mesajlardan ve hikmet yüklü haberlerdendir. Sana ilettiğimiz bu mesaj ve hikmet yüklü hatırlatma (şudur):... (Âl-i İmrân 58)	
canlı, can (Nisâ1, Arâf 189, Zümer 6)	yaşayan öz/varlık/canlı; canlı öz
Hayasızca davranışlarda bulunan (Nisâ 15)	Gayr-i ahlakî davranış suçu işleyen... (19. âyette çeviri doğrudur)
her biriniz diğerinizin bir benzeridir (Nisâ 25)	her biriniz diğerinizin parçasıdır
... karısını dövmesini şiddetle... (143/45)	... karısını dövme fikrini şiddetle...
"Allah, Meryem'in oğlu Mesih'tir!" diyenler hakikati inkar ederler. (Mâide 17) Gerçekten, "Allah, Meryem'in oğlu Mesih'dir!" diyenler hakikati inkar etmiş olurlar. (Mâide 72)	Doğrusu, hakikat inkarcıları, "Allah, Meryem'in oğlu Mesih'tir!" diyenlerdir.
Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlardır gerçek fasıklar! (Mâide 47)	Çünkü kim Allah'ın yücelerden bahsettiği işığında hükmetmezse işte onlardır gerçek fasıklar!
O, dilediğin yapmaya kadirdir. (Mâide120 ve birçok yerde) Allah'ın her şeye gücü yeter. (Nahl 77)	O/Allah, her şeyi dileme gücüne sahiptir.
De ki: "Allah'ın azabı âniden veya [yavaşça] hissedilir şekilde başınıza gelse durumunuz ne olur, söyler misiniz? (Enâm 47)	De ki: "Allah'ın azabı âniden veya [yavaş yavaş] hissedilir bir şekilde size gelecek olsa haliniz ne olacağını düşünebiliyor musunuz?
138 ...(Musa): "gerçekten de siz [eğri doğru nedir] bilmeyen bir toplumsunuz!" dedi, 139 "Bunlara gelince; şüphe yok ki yaşama tarzları onları kaçınılmaz bir biçimde yok oluşa götürecektir; çünkü yaptıkları her şey boş ve değersiz!" (Ârâf 18-39)	138 ...O (Musa) da: "gerçekten de siz [eğri doğru nedir] bilmeyen bir toplumsunuz! 139 Bunlara gelince; şüphe yok ki yaşama tarzları onları kaçınılmaz bir biçimde yıkıma götürecek; ve yaptıkları her şey de değersizdir."
...mümindeki Allah'a karşı sorumluluk bilincinden ve Allah sevgisinden doğan (321/5)	...Allah bilgisinden, O'na olan sevgiden ve O'na ibadet anındaki huşu (is-tiğrâk)dan doğan manevî coşkular için bir kinâyedir.

TABLO 3: Kur'an Mesajı'nda yanlış çeviri örnekleri.(devamı)

Her ne zaman sizi, size hayat verecek bir işe çağırırsa, Allah'ın ve (dolayısıyla) Elçi'nin bu çağırısına icabet edin; ve bilin ki, Allah insanla kalbinin [meyilleri] arasına müdahale etmektedir; (Enfâl 24)	Allah'a ve her ne zaman sizi, size hayat verecek bir işe çağırırsa Elçisi'ne icabet edin; ve bilin ki, Allah insanla kalbinin (arzuları) arasına girmektedir;
...onu tebliğ edenlere karşı her zaman -ya bilfiil ve fizikî olarak ya da horgörü ve alay yoluyla psikolojik planda ve mecazî olarak- onları zayıf ve etkisiz bırakmak ya da büsbütün yok etmek yolunda düzen ve tertip peşinde oldukları/olacakları gerçeğine işaret ediyor. (328/30)	...daima, onu tebliğ edenleri alaya almak suretiyle onları güçsüz bırakmaya veya hem lafzi hem de mecazi anlamda onları yıkmaya çalışmaktadırlar.
...Kur'an'ın her ayeti, Kur'an'ın bütünü gözönünde bulundurulup bütünlük içinde değerlendirilmeye çalışılarak okunmalı, anlamlandırılmalı ya da yorumlanmalıdır. (346/9)	...Kur'an'ın her ayeti, Kur'an'ın arkaplanı gözönünde bulundurulup bir bütün olarak okunmalı ve yorumlanmalıdır.
Ve Allah dilediğine merhametle yönelir ve bağışlar; çünkü Allah doğru hüküm ve hikmetle edip-eyleyen mutlak ve sınırsız bilgi sahibidir. (Tevbe 15)	Ve Allah dilediğine merhametiyle yönelir; çünkü Allah her şeyi bilen, hikmet sahibidir.
O halde, hiç gözünü almazlar mı, kendilerinden öncekilerin başına gelenleri? Nûh toplumunun [başına gelenleri], (Tevbe 70)	O halde, kendilerinden öncekilerin hikayeleri, bu (münafıkların ve hakikat inkarcılarının) açıkça anlayacakları şekilde gelmedi mi? -Nûh toplumunun [hikayeleri]...
(Böyle yapmakla) [bilin ki] Allah, [insanı] huzur ve güvenlik ortamına çağırmakta ve dilemeyi dosdoğru bir yola yöneltmektedir. (Yûnus 25)	(Bilin ki) Allah, (insanı) barış yurduna çağırır ve (dosdoğru bir yola yönelmiş olmayı) dilemeye de yol gösterir.
Başta İbn Hazm olmak üzere büyük İslam hukukçularından bazıları,... (402/58)	Başta İbn Hazm olmak üzere İslam Şeriatı'nın büyük yorumcularından bazıları,...
Allah tarafından peygamber olarak seçilen birinin bu öğütle işaret edilen günaha düşmesi muhaldir. (414/116)	Allah'ın Peygamberi, bu günaha asla düşmemiştir.
Kur'an'daki anlatılanların tersine, Kitâb-ı Mukaddes'in anlatımına göre Hz. İbrahim'in kardeşi oğlu Hz. Lût, (439/102)	(Kur'an tarafından yalanlanmayan) Kitâb-ı Mukaddes'in anlatımına göre Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu Hz. Lût,...
Yani, Kıyamete ve Hesap Günü'ndeki ceza ve mükafata ilişkin vadeden (512/62)	Yani, Yeniden dirilme va'di ve Hesap Günü'ndeki mükafat.
...müminlere kol kanat ger. (Hicr 88)	...müminler üzerine şefkat kanatlarını yay.
...Allah adaleti ve iyilik yapmayı, yakınlara karşı cömert olmayı emredip utanç verici ve arsızca olanı, akıl ve sağduyuya aykırı olanı ve azgınlığı, taşkınlığı yasaklıyor... (Nahl 90, ayrıca s. 526)	...Allah adaleti ve iyilik yapmayı, hemsicilere karşı cömert olmayı buyruyor, utanç verici olanı, akla aykırı olan her şeyi yasaklıyor...
Buhârî'nin muhtelif rivayetleriyle kaydettiği bu Sahîh Hadis, Müslim... (543/80)	Buhârî'nin Sahîh'inde muhtelif rivayetleriyle kaydettiği bu sahîh Hadis, Müslim...
Ebkem terimi, ister uzvî ister zihnî bir yetersizlikten dolayı olsun "doğru-düzgün konuşamayan": yani, "kalın kafalı" yahut "aptal" anlamında "dilsiz/sessiz" demektir... (545/86)	Ebkem terimi, ister fizyolojik anlamda ve ister (İngilizce'de aynı anlamda olduğu gibi) zihnî yetersizlikten yani, "kalın kafalı" yahut "aptal"ıktan dolayı "doğru-düzgün konuşamayan" anlamında olsun, her iki anlamda da "dilsiz" demektir...
Ümmet teriminin pek çok anlamlarından biri de budur; ve bizce bu anlam örgüsü içinde yapılabilecek en uygun aktarım ancak yukarıdaki gibi olabilir. (556/144)	Ümmet teriminin pek çok anlamlarından biri de budur; ve bana göre en uygun tek yer, yukarıdaki bağlamdır.
105- ...çünkü Biz seni yalnızca bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; 106- ve ayrıca onu, insanlara yavaş yavaş okuyasın diye bir Kur'an, temel bir okuma metni olarak bölüm bölüm açıkladık, ayet ayet indirdik. (İsrâ 105-106)	105- Seni Biz müjdeleyici, uyarıcı bir elçi 106- ve Bizim tedricen açtığımız bir hitabı (taşayan) olarak gönderdik; böylece onun tarafımızdan yücelerden aşama aşama bahsettiğimiz (bir) vahiy olduğunu da dikkate alarak onu insanlığa yavaş yavaş okuyasın. VEYA: 105-Seni Biz müjdeleyici ve uyarıcı bir elçi, 106-Bizim tedricen açtığımız bir hitabı (taşayan) olarak, ve Bizim onu yücelerden aşama aşama bahsettiğimizi (bir) vahiy olduğunu görerek/bilerek insanlığa yavaş yavaş okuyasın diye seni gönderdik.
Gerçek şu ki, Allah, Benim; (Tâhâ 14)	Gerçek şu ki, Ben, sadece Ben,Allah'ım;
...onu cehennem beklemektedir. (Tâhâ 74)	...onun nasibi cehennem olacaktır.

TABLO 3: Kur'an Mesajı'nda yanlış çeviri örnekleri.(devamı)

Allah'ın müte'âl olduğunu, kendisine yakıştırılabilecek beşerî her türlü duygusal ve ruhsal ihtiyaçtan (oyun, eğlence ihtiyacı gibi) uzak olduğunu dile getirmektedir. (649/19)	Allah'ın müte'âl olduğunu, dile getirmektedir.
...ve bu yüzden Biz de onları birbiri peşinden yok edip hepsini efsaneye çevirdik:... (Müminûn 44)	...ve bu yüzden Biz onların birbiri peşinden (mezarlara) gitmelerini, ve (sadece) efsane olmalarını sağladık..
...yoldan ayrılıp Yahudilik, Hıristiyanlık gibi ayrı isimler (696/30)	...yoldan ayrılıp ayrı isimler
...Allah katından bolluk, bereket ve esenlik dileyerek birbirinize mutlaka selâm verin. (Nûr 61)	Allah'ın emri olarak birbirinize mutlu, güzel bir selamlama ile selâm verin.
...vesilesi kıldık [ki,] sabredecek misiniz, (bunu kendiniz de göre sizin; yoksa,)	...vesilesi kıldık. (Bu imtihana) sabırla katlanabilecek misiniz?
Allah zaten her şeyi olduğu gibi görmektedir! (Furkân 20)	Çünkü, (unutma, Ey insan) Rabbin gerçekten her şeyi görendir!
Görmez Misin (Ey İnsanoğlu), ... (Furkân 45)	(Yaptıkları aracılığıyla) Rabbin'in farkında değil misin?
"Bu [benimsemişimiz tutum] atalarımızın... (Şuarâ 137)	"Bu [bizim dinimiz] atalarımızın...
[Ve] o ağaçlı vadinin halkı... (Şuarâ 176)	(Ve) o (Medyen'in) ağaçlı vadisinin halkı
Fakat Musa apaçık mesajlarımızla [Firavun'un ve onun seçkinler çevresinin] karşısına çıkınca, berikiler hemen: "Bu... değil; biz atalarımızdan böyle bir şey işitmemiştik!" dediler. (Kasas 36)	Fakat Musa apaçık mesajlarımızla onlara gelince (Firavun ve onun seçkinler çevresi) dediler ki; "Bu... değil; ne biz bunu(n gibisini) işittik, (ne de o) atalarımızın zamanında (işitildi)!".
...Allah, her türlü ihtiyaçtan uzaktır! (Ankebût 6)	Allah, bütün evrendeki her hangi bir şeye her türlü ihtiyaç duymaktan uzaktır!
O'nun işaretlerinden biri de, sizi cezbeden kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir... (Rûm 21)	O'nun işaretlerinden biri de şudur: O size kendi cinsinizden eşler yaratır, böylece siz onlara meyledersiniz, ve aranızda sevgiyi ve şefkati yerleştirir...
olumsuz bir karşılığa sahiptir. (826/22)	cevabı olumsuz olmalıdır.
...rağmen hakikati nasıl göz ardı edersiniz? (Zümer 6)	...rağmen hakikat bakışını nasıl kaybedersiniz?
Rabbine yönelerek [yardım için] O'na yalvarır; (Zümer 8)	Sanki Rabbine yalvarıyormuş gibi (yardım için) O'na yönelir;
...tasvirlerinin gerçek amacına ve mecazî niteliğine telmihte bulunmaktadır; (939/19)	...tasvirlerinin gerçek amacına olduğu gibi teşbihî niteliğine de telmihte bulunmaktadır;
...günahkarların bilinçlerindeki gecikmiş bir uyanmanın mecazî ifadesi.(962/33)	...günahkarların bilinçlerinin gecikmiş uyanmasına dair bir teşbihtir.
Görmez misin, Allah'ın mesajlarını sorgulayanlar hakikati nasıl da görmezden geliyorlar? (Ğâfir 69)	Farkında değil misin, Allah'ın mesajlarını sorgulayanlar hakikat bakışını nasıl kaybetmişlerdir?
...şeyleri kendileri için (hukukî ve) ahlakî bir yükümlülük haline sokan sözde uluhiyet ortağı güçlere mi inanırlar? (Şûrâ 21)	...şeyleri kendileri için ahlakî bir kanun olarak emreden Allah'ın uluhiyetinin ortağı güçlere mi inanırlar?
Allah, insanla, ancak apansız gelen bir ilham aracılığıyla yahut bir perde arkasından [seslenerek,] yahut [vahyedilmesini] dilediği şeyi kendi izniyle vahyeden bir elçi göndermek suretiyle konuşur: O, şüphesiz yücedir, hikmet Sahibidir. (Şûrâ 51)	Allah'ın apansız bir ilham aracılığıyla yahut bir perde arkasından [olduğu gibi bir sesle,] yahut [vahyedilmesini] dilediği şeyi, kendi izniyle vahyeden bir elçi göndermek suretiyle konuşmasının dışında ölümlü insanla konuşmaz...
Bilir misin, nedir, başa gelecek olanın gerçekleşmesi? (Hâkka 3. Kadr 2'de de böyledir)	Hakikatin gerçekleşmesinin ne olduğunu sana ne bildirecek?
1 EY örtülere bürünen (insan)!	1 EY bürünen kişi!
2 Gece biraz ilerleyince [namaz için] kalk; 3 gece yarısı -biraz önce 4 ya da sonra- (kalk) ve ağır ağır, duyarak Kur'an oku.	2 Gece [namazda] uyanık kal, sadece az bir kısmında; 3 onun yarısından -ya da onu bundan daha az yap 4 (isteğe göre) ona ekle; ve (bu zaman süresince) zihnin onun anlamıyla uyum sağlayacak şekilde ağır ağır ve açıkça Kur'an oku. 5 Bil ki, Biz sana ağır bir mesaj bahşedeceğiz; 6 (ve) gerçek şu ki, gece vakti zihin en güçlü olur ve okuma daha da berraklaşır,
(Müzzemmil 1-6)	
oradaki "Selsebil" isimli bir kaynak[ta]. (İnsân 18)	Ora(daki) "Yolunu Ara" isimli bir kaynak(tan çıkarılan)
Hesap Günü nedir bilir misin? (İnfıtâr 17. 18. ayette de böyledir)	Hesap Günü'nün ne olacağını sana bildiren nedir?
işte bu yüzden Rabbin onları azap kırbacından geçirdi; (Fecr 13)	işte bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kırbacını salıverdi;
7 Ve kim zerre kadar iyilik yapmışsa, onu(n karşılığını) görecek, 8 kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu(n karşılığını) görecektir. (Zelzele 7-8)	7 Ve kim zerre kadar iyilik yapmışsa, onu görecek, 8 kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görecektir.
5 onlar ki kalpleri namazlarına yabancıdır, 6 onlar ki niyetleri yalnızca görülüp takdir edilmektedir, (Mâ'ûn5-6)	5 onların kalpleri namazlarından uzaktır, 6 yalnızca görülüp takdir edilmek isteyen onlardır,

TABLO 4: Kur'an Mesajı çevirisinde eksik bırakılan çeviri örnekleri.

Ertürk/Koytak Çevirisi	Boş bırakılan (--) yere eklenecek olan kelime/cümlecik
...varlık kategorilerini gösterir. -- Arapça rabb kelimesi... (2/ 2)	Benim 'Sustainer' olarak çevirdiğim
... yoluna. -- Diğer bazı müfessirler ... (2/4)	Diğer bir ifadeyle onlar son iki ifadeyi "nimetlerini bahsettiklerinin yoluna" ifadesini tanımlayıcı olarak kabul etmişlerdir.
Zemahşerî, bu ayet hakkındaki yorumu ile ilgili -- bir tesbitinde.. (112/86)	marjinal (ayrıca tesbitinde yerine notunda olacak)
Bu mealdeki -- Hadislerle... (144/45)	Sahih
anlamını ifade eder (bkz. Lane I, 178). -- (345/1)	Allah'a -veya O'nun adına konuşan Peygamber'e- dayanarak, bu kelimenin en iyi çevirisi 'disavowal/tanınamamak, reddetmek'dir.
...sert taş püskürtüleri" -- ifadesinde... (443/114)	yani Allah'ın takdir ettiği azab
...sözlerine telmihen -- kullanılıyor. (469/62)	kinâye olarak
O, -- bilmediğiniz daha neler neler yaratmaktadır. (Nahl 8)	Bugün
72. not), -- geçimleri konusunda başkalarına... (543/80)	kinâye olarak
... anlamını açıkladıklarına dair -- şahadet edecekleri... (547/100)	sembolik olarak
... her müslüman için -- farz kılınan...(576/95)	İslam'da
Oysa Zemahşerî, -- "iki kere...	daha ikna edici şekilde
...yıldızlar, gezegenler vb. dir. -- (684/80)	...ne kinâyedir (Merâğî, XVII,137)
..."yani" -- tabiriyle benzer şekilde,... (690/3)	az ya da çok
...geçmiş zaman kipi (mazî) --, bu yaratılış... (690/4)	("Biz yarattık", "Biz, onun kalmasını sağladık" vb.)
Onlara -- kendi içlerinden... (Müminün 32)	(her zaman)
Bunun içindir ki, hangi soruyla karşına çıkarlarsa çıksınlar, Biz sana mutlaka asıl doğru olan neyse onu ve en güzel açıklamayı getirmekteyiz. (Furkân 33)	ve Biz sana (bütün) hakikati açıklamadan ve en iyi açıklamayı (sana sağla-madan), (hakikati inkar eden)ler, herhangi bir aldatıcı yarı-doğru şeyle sana sataşamayacaklar,
...anlam akışı itibarıyla -- yukarıdaki ifadeyle... (744/15)	deyimsel olarak
...göreceksiniz: -- içinizden çoğunun ellerini ayaklarını kestireceğim, hepinizi astracağım! --" (Şuarâ 4) (Krş.: Mâide 33; Arâf 124)	muhalefetinizden dolayı (Ayrıca 'hepinizi astracağım' kısmı, 'çoğunuzu astracağım, hep birlikte!' şeklinde olmalıdır)
...yer aldığı ayetlerden gelmektedir. -- (s. 833)	Bazı müfessirlerin yaptığı gibi, bu surenin bazı ayetlerinin Medine döneminde indiğine dair kabul edilebilecek hiçbir makul gerekçe yoktur.
..kovulmalarıyla sonuçlanacaktır. -- (866/79)	..kovulmalarıyla sonuçlanacaktır: Zamanı gelince tam olarak gerçekleşmiş olan bir öngörü.
Biz seni -- insanlığa ancak bir müjdeci... (Sebe 28)	Bütün
Cennetteki bu -- "takınip süslenme" konusunda... (891/23)	Sembolik
cevabı, Hz. Peygamber'in -- şu temsili sözü... (957/10)	sıhhat derecesi çok yüksek
yararlı işler yapmışsa -- cennete girecek... (Ğâfir 39)	ve müminse
Kur'an -- gibi, Hz. Musa'ya vahyedilmiş... (979/39)	hakkında daha önceve halen olduğu
...[o, hakikati inkar edenler] mi karar verecek? -- (Zuhruf 79)	Kuşkusuz, biz de kesin kararlıyız.(Burası eserin orjinalinde de eksiktir)
...ve size ne olacağını bilemem: -- çünk ben... (Ahkâf 9)	Ben ancak bana vahyedilene uyarım (Eksiklik kitabın İngilizce'sinde de vardır)
Yazık sana! --" derler. (Ahkâf 17)	İman et
...bitki kökenli oluşlarına işaret -- . (1107/23)	...eden bir kinâyedir.
... melekesine bir işaret -- . (1111/6)	
...çoğu zaman -- "ifade/beyan", yani... (1170/10)	mecazi olarak
...klasik müfessirlerin ittifaki ile) -- "sizin atalarımızı". (1182/6)	kinâye olarak
...edenlerden, -- birbirlerine sabrı tavsiye... (Asr 3)	Zorlukta

divine writ ile aynı anlamda değildirler. Aynı durum âyet kelimesinde de vardır. Esed, melek aracılığıyla gönderilen sözlü âyetleri anlatan yerlerde 'message' olarak çevirmiş, Ertürk genellikle buna

uyarken Koytak onu hemen her yerde 'âyet'¹⁰, nadi-ren de 'ders'¹¹ diye çevirmiştir. Yine Esed, âyet için 'ders' anlamında lesson kelimesini de kullanır ki on-lar doğru çevrildiği gibi¹² yanlış da çevrilmiştir.¹³

TABLO 5: Kelime ve cümle yanlışları,

Yanlış	Doğru
kâtibe (100/43)	ketibe
Zübeyr (102/50)	Üzeyir/Üzeyr
Lût (Hûd 92)	Şuayb
Beydâvi	Beğâvi
o gün (Meryem 38)	bugün
Tâhâ (Tâhâ suresinin adı ve sayfa başları)	Tâhâ (Ey insan), Ey insan
Sâmirî (Tâhâ 85, 88)	Sâmirili
evlendirin (Nûr 32)	evlendirmelisiniz
Zarathustra (eksiktir) (671/19)	Zoroaster veya Zarathustra
Yukarıdaki belağat gereği "soru..." (730/14)	Yukarıdaki teşbihi "soru..."
Muhtevalarının (s. 761)	kaynaklarının
Hz. İsa'nın ümmetine (781/5)	Hıristiyanlığa
Muhammed (as)'in ümmetine (781/5)	İslam'a
(vahyedilmiş) kitabı (Kasas 43)	vahyimizi
Saçma (877/36)	alaycı/ironik
çift çift (Yâsîn 36)	zıtları ile
cezalandırılmayacaksınız. (Saffât 39)	karşılık verilmeyeceksiniz.
varış O'nadır. (Ğâfir 2)	bütün yolculuklar O'nunla biter.
çok güçlü (Fetih 16)	savaş konusunda çok maharetli
rüyasını gerçekleştirmiştir (Fetih 27)	rüyasında hakikati göstermiştir.
...ni tanıklığa çağırırım (Vâkıa 75)	...ne tanıklık ederim
Kitap ile ilgisiz... (Cuma 2)	Okuma yazma bilmeyen
her şeye kâdir (Talak 12 ve birçok yerde)	her şeyi dileme gücüne sahiptir (kadîr kelimesi için).
melekler (Tahrîm 6)	melekî güçler
Allah'tan geldiğini umursa...(Müzzemmil 11)	Allah'ı umursamadan
bilinçli kulluk (1208/26)	bilinçli iman
...her şeyi görendir, (İnsan 30)	...her şeyi bilendir,
...kaynağın) bir baksın (Abese 24)	...kaynağın) düşünsün
yıldızları tanıklığa çağırırım. (Tekvîr 15)	yıldızlara tanıklık ederim.
...varlık amacına uygun (İnfitâr 6)	olman gerekene uygun
...insan ziyandadır. (Asr 2)	...insan kaybetmeye bağımlıdır.
insanların İlahına; (Nâs 3)	insanların Allah'ına; (Nasr suresi 1. âyette doğru)

Benzer bir tasarruf da 'hitap' ya da 'ilahi hitap' olarak çevrilmesi gereken 'discourse' ve 'divine discourse' için yapılmış ve 'metin' karşılığı layık görülümüştür.¹⁴ 'Vahiy' denilmesi gereken 'revelation' da 'kitap, mesaj' diye çevrilmiştir.¹⁵ Mütercimler Allah'ın sıfatlarının anlamlarını da farklı ifade etmişlerdir. Örneğin 'azîz' sıfatını Esed, aynı kelimelerle (almighty) ifade etmiş olmasına rağmen, çeviriler arasında büyük tezat vardır.¹⁶

Esed, açıklama notlarında kendi görüşünü veya tercihini belirtirken, 'bana göre, inanıyorum ki, düşünüyorum, tercih ediyorum, fikrindeyim, benim yorumum, tarafımdan tercih edilen, düşünceme gö-

re, kanımca, bana göre' gibi ifadeler kullanır, Ertürk bunları genellikle doğru çevirirken, Koysak, 'bizce, bize göre...' gibi çoğul veya 'yukarıda aktarıldığı gibi'¹⁷ diye tercüme yapmıştır.¹⁸ Eserdeki bu gözle görülür bu farklar, kitabın adeta iki ayrı kalemden çıkmış iki eser olduğunu hissettirmektedir. Hâlbuki onun aslı tek kalemden çıkmış, kendi içinde kavram, ifade ve dil bütünlüğünü korumuş bir eserdir. İki mütercimmin aynı ifade veya kavramları farklı çevirilerine bazı örnekler Tablo 1'de gösterilmiştir:

Son örneğimiz beş âyette tekrar eden velâ t'a-sev fi'l-erdi müfsidîn ifadesi¹⁹ ile ilgilidir. Esed bunların hepsini de aynı cümleyle (And do not act

wickedly on earth by spreading corruption) çevirmesine rağmen her iki mütercim de hem kendi içinde hem de diğeri ile uyuşmayan beş farklı şekilde çevirmiştir.²⁰

AYNI ÇEVİRMENİN FARKLI ÇEVİRİLERİ

Serbest çeviride iki ayrı mütercimin farklı çeviriler yapması mümkündür, fakat aynı mütercimin aynı kavram ve ifadeleri tamamen farklı çevirmesi doğal karşılanamaz. Kitapta oldukça çok örneği olan ve bir kişiye ait olduğu halde sanki tamamen iki ayrı kalemden çıkmış gibi çeviriler bu kısma dâhildir. Ertürk'ün aynı lafızlı şu iki âyetin çevirisine bakalım:

-Allah'ın kat kat fazlasıyla geriye ödeyeceği bir güzel borcu O'na verecek olan kimdir? (Bakara 245)

-Kimdir Allah'a güzel, bereketli bir borç verip onu kat kat fazlasıyla geri alacak olan? (Hadîd 11)²¹

Yine beş ayrı âyette geçen ve aynı kelimelerle İngilizce'ye aktarılan velâ teziru vâziretun vizre uhrâ (No bearer of burdens shall be made to bear another's burden) ifadesinin Türkçesi "Hiçbir yük taşıyan kimse, başkasının yükünü taşımayacaktır" şeklinde olması gerekirken, Ertürk tarafından iki ayrı şekilde çevrilmiştir.

-Sorumluluk taşıyan hiç kimseye başkasının sorumluluğu yüklenmez. (Enâm 16)

-Kimse kimsenin yükünü taşıyacak değildir. (Fâtır 18) (Koytak da İsrâ 15'de bu şekilde çevirmiştir)

-Hiç kimse kimsenin yükünü taşıyacak değildir. (Zümer 7, Necm 38)

Koytak da benzer tasarruflarda bulunmuştur. Mesela Ârâf suresi 175. âyeti yerinde farklı surenin girişinde farklı, mele' (great ones) kelimesini 'soylular, ileri gelenler, önde gelenler, seçkinler, seçkinler çevresi',²² ('Şeriat) levhaları' diye çevrilmesi gereken 'tablets (of the Law)' ifadesini bir yerde sadece 'levhalar', bir yerde '(Kanun) levhaları'²³ diye çevirmiştir. 'Bible' kelimesini de bazen doğru şekilde 'Kitab-ı Mukaddes', bazen de 'Tevrat' veya 'İncil' diye karşılık vermiştir.²⁴ Her ne kadar bahse konu yerlerde Tevrat veya İncil'den bahsedilse de metne uymak daha doğru bir tercihtir. Daha açık

görülebilmesi için aynı lafızlara sahip iki âyetin farklı çevirisini sunalım:

-(Bundan sonraki) yapıp-ettiklerinize bakacak Allah; ve O'nun Elçisi (de öyle); ve sonunda, yaratıkların görüş ve algı alanı dışında kalan şeyleri de, onların duyu ve tasavvur yoluyla tanıklık edebilecekleri şeyleri de bütün gerçeğiyle bilen O'nun karşısına çıkarılacaksınız; Ve O sizin (hayatta) ne yapıp-ettiğinizi tam olarak kavramanızı sağlayacaktır". (Tevbe 94)

-Allah yapıp-ettiklerinizi görüyor; O'nun Elçisi de (görüyor), inananlar da: (nasıl olsa) sonunda, insanın hem görüş ve kavrayış alanı dışında kalan âlemi, hem de duyuları ve tasavvurlarıyla tanıklık edebileceği âlemi bütün gerçeğiyle bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. Ve o zaman O, sizin yapageldiğiniz şeyleri (bütün gerçeğiyle) görüp anlamanızı sağlayacaktır". (Tevbe 105)²⁵

KAVRAMSAL SİSTEMİN KORUNMAMASI

Esed'in mealinin orijinal yönlerinden birisi, kavramlara verdiği özgün anlamlardır. Bunları geniş bir şekilde inceleyen birisi olarak aynı orjinaliğin Türkçe çeviride, en azından bazı kavramlarda, sürdürülmediğini söyleyebilirim. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi mütercimler, kavramlar dışında serbest çeviriyi esas aldıklarını söylemişlerdir. Esasında onlar serbest çeviriyi kavramlara da uygulamışlardır. Mesela Esed, takvâya 'God-consciousness, consciousness of God (Allah bilinci/şuuru, Allah bilinçliliği)', muttakîye 'God-conscious (Allah bilincine sahip olan, Allah bilinçli)', etkâya 'who is truly conscious of God (gerçekten Allah bilincinde olan)', emir haline de 'remain conscious of God (Allah bilincinde olmaya devam edin)²⁶ anlamını vermiştir. Ne yazık ki bu anlam Türkçe'ye, hem meal hem de tefsir kısmında, 'Allah'a karşı sorumluluk bilinci' şeklinde tamamen farklı ve müellifin vurgulamak istediği anlamı yansıtmayan bir biçimde aktarılmış, dahası 'Allah'tan yana uyanık tutmaya çalıştığı bilinç ve duyarlılık' denilmiş veya Türkçe meallerdeki geleneksel anlam (yani Allah'tan korkun)²⁷ aynen tekrar edilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Câsiye Sûresi 19. âyette ve 1267/3. dipnotta doğru, Enfâl sûresi 1. âyette de kısmen doğru anlam verilmiştir. Fettekû'n-nâr²⁸ ifadesine verilen,

“ateş bilincinde olun (be conscious of the fire)” anlamı da tamamen ilgisiz bir şekilde “ateşi bekleyin” diye çevrilmiştir. Her şeyden önce Esed, tam da ‘Allah’a karşı sorumluluk bilincinde olmak’ anlamında ‘conscious of responsibility to God’ ya da sadece ‘responsibility/sorumluluk’ ifadesini kullanır. Nitekim mütercim bunları aynen aktarmıştır.²⁹ Elbette onlar, ‘Allah bilinci’ anlamını biliyorlardı, tercih edilmemesinin nedeni, Türkçe ‘Allah bilinci’ ifadesinin zihinde ilk anda net bir kavrayışı doğurması olabilir. Mütercimler bu zorluğu aşmak için olsa gerek farklı bir tercihe gitmişlerdir ki, bu da Esed’in gözettiği vurgudan çok uzaktır. Zira bu anlamda sadece ‘görev bilinci’ vurgulanmaktadır ki, bu, ‘Allah bilinci’nin sadece bir yönüdür. Bazı meslektaşlarımız, ‘Allah’a karşı sorumluluk bilincinde olmak’ şeklindeki çeviriyi isabetli bulsa da³⁰ başkaları, haklı olarak mütercimlerin bu tasarruflarının yeni bir tercüme problemi doğurduğunu, onların bu kelimeyi çevirmede zorlandıklarını ve ‘God consciousness’in vurgusunu yansıtamadığını³¹ ya da Esed’in verdiği anlamın Türkçe’ye aktaranlar tarafından daraltıldığını söylemiştir.³²

Müellif, kavramların kullanıldığı bağlama göre ince ayrımlar yapmaktadır. O, ed-dîni çoğunlukla bilinen ve kabul edilen anlamıyla yani ‘din’, bazen de ‘inanç konuları (matters of faith)’, ‘ahlakî ilkeler (moral law)’³³ olarak almaktadır. Mütercimler ise, iki üç yer hariç³⁴ kişisel kanaatleri doğrultusunda, onlara da ‘din’ anlamını vermişlerdir. Vurgulamanın yapıldığı bir konu da şirk mantığına ilişkin anlatı ve kavramlar üzerindedir. Söz gelimi, lafzen “Allah’a ortaklar koşmayın”³⁵ olarak çevrilen ifadeyi Esed, ‘Allah’a rakip olabilecek herhangi bir gücün olduğunu iddia etmeyin (do not claim that there is any power that could rival God)’ şeklinde geniş ve serbest çevirmiş, dipnotta da lafzî anlamını belirtmiştir. Yine o, el-müşrik (ve şirk) kelimesini, ‘Allah’tan başkasına ilahlık yakıştıran’ şeklinde değil, ‘Allah’ın yanında başka şeylere ilahlık yakıştıran’ şeklinde genişletmiştir. Çünkü müşrik, Allah’ın varlığına inanmakla beraber onun yanında yaratılmış olanlar da tanrılık özelliği tanır, yani Allah’ı bırakıp başka ilahlara yönelmez. İşte Esed, müşrik kavramını geniş bir şekilde çevirerek bu mantığı ve özelliği yansıtmıştır.³⁶ Nitekim mü-

tercimler bu hassasiyeti bazen belirtsele³⁷ de genellikle geleneksel anlamı vermekle, yani sadece ‘müşrik, şirk’ demekle yetinmişlerdir. Birkaç örnek de Tablo 2’de gösterilmiştir:³⁸

Yukarıdaki örneklere benzer biçimdeki değiştirmeler, başka kavramlarda da yapılmıştır. Ğayb kavramını Esed, ‘...(the existence of) that which is beyond the reach of human perception (İnsanın idrak/kavrama alanının ötesinde(kinin varlığı)...’ şeklinde anlamlandırmıştır. Bu, söz konusu kelimenin ifade ettiği anlamdır. İngilizce’de tek başına bunu karşılayacak bir kelime olmadığı için o, bu yolu seçmiş ve birçok kavramda da uygulamıştır. Mütercimler ise bu ifadeyi, ‘İnsanın idrakini aş(a)n olguların varlığı)...’ diye çevirmişlerdir. İlk bakışta ikisi de aynı şeyi anlatıyor denilebilir, ama dikkatle bakıldığında müellifin vurgusu netleşecektir. Kur’an’ın ya da vahyin gelişi âyetlerde, ‘indir(il)me (inzâl, tenzîl)’ kelimesi ile tasvir edilmiş, Esed de bunu ‘yücelerden bahşetme/dilme (to bestow from on high)’ olarak ifade etmiştir.³⁹ O, bununla vahyin indirilen her hangi bir şey değil, insana verilmiş özel bir lütûf olduğunu vurgulamak istemiştir. Ârâf sûresi 26. âyet hariç, mütercimler bu anlam inceliğini gözetmeden hemen her yerde ‘indirme’ karşılığı ile yetinmişlerdir.⁴⁰ Allah’ın ‘iç huzuru’ vermesi de ‘enzele’s-sekînete’ ile ifade edilmiş, Esed de ‘He bestowed inner peace upon them from on high (O, onlara yücelerden iç huzuru bahşetti)’ diye çevirmiştir. Fakat Fetih sûresi 18. ve 26. âyetlerde aynen tekrar eden bu ifade aynı mütercim tarafından Türkçe’ye, önceki ‘onlara bir iç huzuru bağışladı’, sonraki de ‘... iç huzuru (nimetini) ihsan etmiş’ şeklinde tercüme edilmiştir. Yine Tevbe sûresi 26. ve 40. âyette tekrar eden aynı kalıp diğer mütercim tarafından farklı tercüme edilmiştir. ‘To bestow from on high’ ifadesi Âl-i İmrân sûresi 7 ve Ârâf sûresi 2. âyetlerinde kısmen doğru çevrilmiştir. Halbuki inzâl (indirme) kelimesi Kur’an’da, vahyin dışında, semadan sofraya indirilmesi, meleklerin gönderilmesi, gökten yağmurun yağdırılması, gökten ordu indirilmesi⁴¹ için de kullanılmış ve Esed buralarda ‘send down (indirme)’ anlamını vermiş, Türkçe’ye de doğru aktarılmıştır. Serbest çeviri kuralı bir tercihtir, ama görüldüğü gibi çok fazla serbestlik eserin orijinalitesini gölgede bırakabilemektedir.

Esed'e göre ahlak, basite indirgenmiş kurallar bütünü değil, dinî tutum ve davranışların en üst seviyedeki toplamıdır ve dolayısıyla tek başına 'moral (ahlak)' kelimesi bu kapsamı anlatmada yetersiz kalır. Kur'an'ın ahlak anlayışını 'moral law (ahlak kanunu, ahlakî ilkeler/kanunlar sistemi)' veya 'ethics, ethical...' kavramı daha iyi karşılar.⁴² İşte bu kavramsal özen eserin Türkçesinde gösterilmemiş, söz konusu kelimeler arasında iyi bir ayırım yapılmadan istisnalarla birlikte geçtiği hemen her yer 'ahlak' olarak anlaşılmıştır.⁴³

Kur'an, hem muhteva hem de insanlığa gönderilmiş bir hediye olarak Allah'ın rahmetinin bir yansımasıdır. Rahmetin bittiği noktada bazen 'lanet' devreye girmektedir. Bunun pratiğini Kur'an'da çok açık biçimde müşahede etmekteyiz. 'Lanet' geniş anlamıyla, 'Allah'ın bir kimseyi rahmetinden yoksun bırakmasıdır' ve bu anlam çerçevesi sözlüklerde ve tefsirlerde korunmuştur. Okuyucuya kavramların içeriğini yansıtmada mahir olan Esed de bu kelimeye, genellikle '(Allah'ın rahmetinden) reddedilmek, iyi olan her şeyden mahrum bırakılmak, kabul etmemek (reject, banish, bereft)⁴⁴ manasını vermiş, çok az yerde, 'lanet (curse)⁴⁵ karşılığını kullanmıştır. Bu kavramın da Türkçe'ye aktarılmasında aynı yaklaşımın sergilenmediğini, tek düze ve sade bir çeviri esas alınarak 'lanet, lanetlemek'⁴⁶ kelimeleriyle yetinildiğini görmekteyiz. Ayrıca bu kavramın çevirisinde de çelişkili anlamlar verilmiştir. Ertürk'ün bazı kavramların dilimizde yerleştiği şekliyle aktarmayı tercih ettiklerine dair açıklamasının⁴⁷ en iyi örneklerinden birisi de 'lanet'in çevirisinde görülmektedir.

Kavramlardaki tutarsız ve sorunlu çeviri dipnotlarda da karşımıza çıkar. İslam literatüründe 'hadis', 'sahih hadis', 'mütevâtir hadis' tabiri mahiyet ve içeriği belli bir şeyi anlatır, müellif bunu 'authentic tradition', 'well-authentic tradition', 'Prophet's famous saying' diye ifade etmiştir. Dolayısıyla bunun yerine, söz gelimi 'doğru söz, doğru hadis' tabirini ya da tercümede olduğu gibi, 'nakil', 'meşhur hadis, güvenilir rivayet, sahih nakil'⁴⁸ kelimeleri kullanılamaz. Çok daha dağınık çeviri örneği, 'Day of judgment' tamlamasına birbirine yakın üç ayrı yerde⁴⁹ üç ayrı anlam (Yargı Günü, Hesap Günü, Ceza Günü) verilmesi, üstelik üçüncü

anlamın yanlış olmasıdır. Bir örnek de hukuki ifadelerden verelim. Esed'in Law, Islamic Law ya da Law of Islam kelimeleri ile ifade ettiği şey, büyük harfle, 'Şeriat' ya da 'İslam Şeriatı' demektir ve o bu kavramı özellikle kullanır, onun anlayışında hukuk kelimesi daha dar anlamda olduğu için bu kelimelere 'hukuk' ya da 'İslam hukuku' anlamı verilmemelidir. Bunun nedeni sadece 215. sayfadaki 120. not okunarak bile anlaşılabilir. Şayet küçük harfle (law) olursa ona 'hukuk' anlamı verilebilir. Mütercimler bu kelimenin çevirisinde bir birlik sağlayamamışlar ve onu doğru çeviriler⁵⁰ yanında 'hukuk, İslam Hukuku, sistem, İslami kurallar/kanunlar, kanun, Tevrat (halbuki müellif özellikle 'Tevrat/Torah' demiyor), Yasa, ilkeler' olarak aktarmışlardır.⁵¹ Uzun cümle ve ifadelerde serbest çeviri olabilir, ama bir de eserin orijinalinde bir anlayış ve onu yansıtan kavramsal sistem vardır, bunun asla göz ardı edilmemesi gerekirdi.

Esed'in kavramları özenle seçme tekniği sadece Kur'anî kavramlar için değil, diğer dinî gelenekler için de geçerlidir. Örneğin, Hz. İbrahim'in başlattığı dinî geleneği sürdüren peygamberler için 'İbrahimî peygamberler (Abrahamic prophets)⁵² tabirini kullanmıştır. Ne yazık ki mütercimler onu, 'İbrahim soyundan peygamberler' diye çevirerek tamamen farklı bir anlam ile ilişkilendirmişlerdir. Yine aynı nottaki 'Judaic (Yahudi)' kelimesini 'İbrani' diye aktarmışlardır. Hâlbuki aradaki farkı bilen Esed, 'İbrani' manasında 'Hebrew' kelimesini kullanır. Nitekim başka yerlerde bu kelime doğru tercüme edilmiştir.⁵³ Bir başka örnek de Hıristiyanlığın ilk dönemini ya da ilk halini tanımlamak için kullanılan ve Esed'in de bilerek aldığı Judeo-Christian terimidir. Ancak *Kur'an Mesajı*'nda bu terim iki ayrı din olarak çevrilmiştir:

-**K. Mesajı'nda:** (özellikle, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi çıkışları itibariyle vahye dayanan dinsel gelişmelerin etkili olduğu bölgelerde yaşayan toplumların) (572/71. Terimin aynı mütercim tarafından doğru çevirisi için bkz.: 660/77, 728/6)

-**Doğrusu:** (özellikle, daha önceki Judeo-Christian/Yahudi-Hıristiyan dinî yapılanma tarafından etkilenmiş yerleşik bölgelerin...)

Esed, Kur'an'ın metinsel yapı sistemini, anlatım dilini ve üslubunu betimlemek için kavramlar seçmiş ve bunu meal-tefsirde başından sonuna kadar bütünlük içerisinde devam ettirmiştir. Bu sistemin söz sanatlarına ait parçaları allegory ve symbolic (müteşabih), metaphor, tropic, figurative (mecâz), metonym, spiritual/physical meaning/sense, elliptic; anlatım üslubuna ait parçalar da figure of speech, parable, idiomatic, sequence vs.dir. Bu sistemin ana esaslarını Âl-i İmrân suresi 7. âyetinin tefsirinde ve Appendix I'de görebiliriz. Maalesef eserin Türkçe çevirisinde, bu sistem özenle korunmamış ve andığımız kavramlara ya farklı anlamlar yüklenmiş ya da birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Bu çalışmanın sınırlarını göz önüne alarak onlar içinden sadece allegoryyi örnek vermekle yetinmek zorundayız. Bu kelime, kimi yerde doğru (müteşabih, teşbih)⁵⁴ olarak çevrilmiş ve çevirenin notu olarak 'müteşabih' anlamına geldiği⁵⁵ özellikle belirtilmişken, çoğu yerde 'temsili anlatım, mecâz, tabir, tasvir, kıssa'⁵⁶ şeklinde aktarılmıştır. Hemen hemen yukarıdaki terimlerin hepsinde aynı durum söz konusudur. Açıklamalarda kullanılan edebi tabirlerde de birlikteliğin olmadığı ya da edebiyat diline uyulmadığına dair bir misalle bu konuyu noktalayalım. Esed'in soru cümlelerinin ince ve derin yapısı için 'rhetorical question (beliğ soru)' ifadesini mütercimler, bir yer hariç,⁵⁷ 'belağat sorusu', 'belağat gereği soru', 'belağat gereği olan soru', 'üslup gereği soru'⁵⁸ gibi edebi dilde pek kullanılmayan ifadelerle çevirmişlerdir. 'Belağatlı soru'⁵⁹ şeklindeki çevirileri bunlara katmıyoruz. Kısacası, *Kur'an Mesajı*'ndaki başta müteşabih ve mecâz olmak üzere edebî tanımsal yapının tam yansıtılmadığı kanaatindeyiz. Hâlbuki saydığımız edebi terimler, bu eserin ruhunu oluşturan sistemi ortaya koyar, onların ayırıcısına varılmadan Esed'in hem Kur'an anlayışı hem de Kur'an'ı anlama ve yorumlama metodu (icâz, hakikât-mecâz ayrımı, müteşabih, deyimsel anlatım vs.) anlaşılabilir.

IV. ANLAMIN DOĞRU YANSITILAMAMASI YA DA İNCELİKLERİN VURGULANAMAMASI

Esed, iman ve inkar olgusunu insanın psikolojik süreci olarak görmüş ve bunu anlama yansıtmıştır. Bu bağlamda, kefare/kâfir olgu olarak, 'inkara şartlan-

mış olma, kararlı olma (bent on)', âmene/mü'min ise 'imana erişme (attain to faith)'dir. Mütercimler kefare kökü ile ilgili çevirilerde çoğunlukla metne uymakla birlikte bazen 'inkara kalkışma, inkar etme, inkara yeltenme'⁶⁰ gibi ilgisiz karşılıklar vermişler, daha garibi ise aynı ifadeyi tek bir âyette veya peş peşe gelen iki âyette bir doğru bir yanlış⁶¹ çevirmişlerdir. Âmene kökünün türevlerinde de metne uyma ilkesine her zaman riayet etmemişler,⁶² aynı şekilde bazen peş peşe gelen iki âyette bile farklı anlam⁶³ verebilmişlerdir. Yine Esed'in zaleme kelimesini 'bent on wrongdoing (kötülüğe şartlanmış)', keza kelimesini 'bent on giving the lie' olarak çevirirken, Türkçe'ye daha hafif vurguyla '(kötülüğe eğilimli olmak, zulme niyetli olmak, yalanlamaya kalkmak)⁶⁴ şeklinde aktarılmıştır. Halbuki bir şeye 'şartlanmak', 'eğilimli olmak'tan çok daha ileri ve katı bir düzeyi anlatır.

Bir incelik vurgusu kaybı da cause kelimesindedir. Esed Allah'ın fiillerini ilgilendiren konularda, söz gelimi 'Allah yaptı...' gibi doğrudan Allah'a atfedilen ifadelerde ince bir ayrımı esas alır. Zahir anlamı, "Göklerin kapılarını açtık" ifadesini, "Göklerin kapılarının açılmasını sağladık (We caused the gates of heaven to open...)" diye çevirmiştir.⁶ Böylece o, birçok fiil için 'cause (sağlamak, neden olmak)' kelimesini kullanarak Allah'ın olayları bizzat yapmadığını, onların olmasına imkan verdiğini veya neden olduğunu belirtmek istemiştir. Yine ona göre, Allah'ın 'insanların kalplerini mühürlemesi, gelmesi, getirmesi, yol göstermesi, saptırması, yakalaması' gibi ifadeler de O'nun böyle kararlar ve eylemlerde bulunması, koymuş olduğu tabii yasaların ve psiko-sosyal ilkelerin (sünnettullâh) mecâzlı ve kinâyeli anlatımından ibarettir. Yoksa Allah insana gelip kalbinin üzerine mühür basmaz, ama sünnettullâha uymayan davranışlar sergileyenler sonunda bu hale gelirler demektir. Dolayısıyla sonuçlar Allah'a izafe edilmiştir. Ancak eseri Türkçe'ye aktaranlar bu ince ayrıma dikkat etmeyerek, cause fiilini dikkate almadan neredeyse bütün ilgili ifadeleri doğrudan Allah'a nispet ederek çevirmişlerdir.⁶⁶ Bir örnekle farkı görelim:

-Sizi çoğaltıp yeryüzüne yayan da O'dur; (Müminûn 79)

-Sizin yeryüzünde çoğalmanızı sağlayan O'dur; (cause kelimesinin anlamını hesaba katarak)

Eleştirideki haklılığımızı belgelemek için peş peşe gelen iki âyetin çevirisinde mütercimmin birinde söz konusu kelimeyi hesaba katması birinde de görmemesine örnek verelim:

11- Biz de seller gibi akan bir su ile göğün kapılarını açtık **12-** ve toprağın pınarlar halinde fışkırtmasını sağladık ki sular önceden belirlenmiş bir amaca hizmet etsin:... (54 Kamer 11-12. (11. âyetteki kapılarını açtık kısmı, kapılarının açılmasını sağladık olmalıydı. Surenin 15. âyetinde de 11. âyetteki durum vardır).

V. YANLIŞLAR-EKSİKLER

Bir çeviride farkına varmadan yanlışlar ve eksiklikler olabilir. Basım aşamasındaki teknik hataları bunun dışında görüyoruz. Yine de çevirmenlerden kaynaklanan hatalar veya yanlışlar, düzeltilmesi dileğiyle ortaya konulmalıdır. Bu amaçla tespit edebildiğimiz bazı yanlış çevirileri doğrusu ile birlikte Tablo 3'te sunmak istiyoruz.⁶⁷

Mütercimlerin metnin orijinaline aykırı tercihlerinden birisi de Türkçe çevirilerde geleneksel hale gelen ifadeleri tercih etmeleridir. Söz gelimi Esed'in deyim kabul ederek 'onun bildiği ve bilmediği' ya da 'onun bildiği ve ondan gizli olan (can be perceived by him and such as are hidden from him)' diye çevirdiği, beyne yedeyhi ve beyne halfihi ifadesini onlar, 'önünden ve ardından'⁶⁸ şeklinde çevirmişlerdir ki, müellifin kastıyla hiçbir ilgisi yoktur. Kur'an'da sıkça rastlanan elem tera sorusunu müellif, 'Art thou not...' diye anlamlandırmış, mütercimler de bazen geleneğe uyararak '...görmedin mi, görmüyor musun?'⁶⁹ bazen de doğru olarak, 'bilmez misin, haberin yok mu?'⁷⁰ şeklinde çevirmiştir. Âyetlerde çok sık kullanılan edat ve harflerden mesela innenin karşılığı olarak vurgu için kullanılan behold, ve yerine kullanılan but, lâ, bel vs. için kullanılan yea, then, verily, lo, nay kelimeleri sık sık sanki cümlelerde yokmuş gibi çeviriler yapılmaktadır.⁷¹ Bir de birçok yerde kelime ya da cümle eksiklikleri vardır. Bunlar bir zuhûl eseri unutulmuş ya da eksik bırakılmış olabilir. Esed'in Ömer Muhtar'la görüşmediğine dair yanlış

bilgi (s. 1v) dikkatten kaçmış olmalıdır. Önemli gördüğümüz bazı örnekleri Tablo 4'de sıraladık.⁷²

Buraya kadar takdim ettiklerimizin dışında, tespit ettiğimiz bazı yanlış yazımları da aşağıda Tablo 5'te gösterdik.

VI. TÜRKÇE'NİN KURALLARINA UYGUN OLMAYAN İFADELER

İncelemekte olduğumuz bu eserin Türk dilinin kurallarına azami derecede uyduğunu ifade ederek bir hakkı teslim edelim. Yine de bazı yanlışlıklar gözden kaçmamaktadır. Mesela, birçok mealin Türkçe bakımından sınıfta kaldığı 'ne... ne de...' kalıbının kullanımında, *Kur'an Mesajı* da yer yer aynı konuma düşmüştür. Bir cümlede yüklem, hemen bu kalıbın ardından geliyorsa olumlu olmalıdır.⁷⁶ Fakat şu örneklerde görüldüğü gibi yüklem olumsuzdur.

Onlardan hiç birini ne dost, ne de hâmi edinmeyin. (Nisâ 89)

Ve o kandilin yakıtı, ne doğuda ne de batıda eşine rastlanmayan. (Nûr 35)

...dönerek kaçarlar ve ne kendilerini koruyacak ne de yardım edecek kimse bulamazlar. (Fetih 22)

...ve ne (yakıcı bir) güneş, ne de şiddetli bir soğuk görmeyecekler. (İnsân 13)⁷⁷

Kararı okuyucuya bırakarak şu cümlede tekrarlanan 'eden' kelimesine dikkat çekmekle yetiniyoruz: "Peygamber'in ise, bütün insanlığa hitap eden evrensel bir mesaj tebliğ eden ilk ve son peygamber olduğunu îma eden bir ifade"⁷⁸

SONUÇ

Kur'an'ın meal ve tefsirini yapmak, ilmi çalışmalar içinde en zor ve bir o kadar da titizlik isteyen çalışma alanıdır. Telif edilmiş meal ve tefsirlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi de bütün zorluklarıyla beraber yeni bir meal ve tefsir çalışması kadar zorlu bir faaliyeti gerektirir. Çalışmamızda eleştirel açıdan ele aldığımız *Kur'an Mesajı* adlı çeviride bu gayretin gösterildiği aşıkardır.⁷⁹ Bu bakımdan o, Türkçe'deki meal ve tefsir literatürü-

ne özgün bir katkı olmuştur. Elbette bunda müellif kadar olmasa da mütercimlerin şahsi payı büyüktür. Buraya kadar dile getirdiğimiz ve somut örneklerini gerek metin içinde gerekse Tablo 1-5'te gösterdiğimiz eleştirilerle ilgili olarak genel bir değerlendirmede şunları söyleyebiliriz: *Kur'an Mesajı* güzel bir Türkçe'ye sahip olmakla birlikte iki ayrı mütercimin kaleminden çıkmış olması ve serbest çevirinin esas alınması, bazı problemleri doğurmuştur. İki mütercim de kendi içinde ayrı bir üsluba sahiptir ve bu eserin genelinde uyumsuzluğa neden olmuştur. Onların arasındaki dil ve üslup farklılıkları sorunları daha da büyütmüş, eserin İngilizce'deki ifade tarzının (anlatım üslubu)

ve kavramsal bütünlüğünün Türkçe'ye sağlıklı bir şekilde yansıtılmasına da engel olmuştur. Bu tecrübe, çevirilerin ya tek kalemde çıkması ya da çok iyi bir redaksiyonla bütünlüğünün sağlanmasının gerekliliğini bir kez daha göstermiştir.⁸⁰ Nitekim bundan önce yayınlanmış olan ve birden çok mütercimin çevirdiği kitaplarda bu tür sorunlar oldukça çoktur. Dolayısıyla bu çalışma aynı zamanda genel anlamda Türkçe'ye çeviri faaliyetine katkı yapabilir. Son olarak belirtiyim ki, *Kur'an Mesajı'nı* bu makalenin konusu bağlamında incelerken, kitap üzerinde yazdığım notların bir kısmına burada yer verdim, arzu edilirse o nüshaları mütercimlere vermeye hazırım.

KAYNAKLAR

1. Bazı düzeltmeler için krş.: 197/49, 61 Saf 2.
2. Böylece belki Ertürk'ün böyle bir eleştirinin mütercim, okuyucu ve yayınevi için yararlı olacağına dair dileği (bkz.: Ahmet Ertürk, "Bir Çeviri Serüveni -Kur'an Mesajı ve Muhammed Esed", (A. Ertürk'le röp.), Uygur Dergisi -Muhammed Esed Özel Sayısı, Ocak-Haziran 2002, sayı 3-4, s. 57) de yerine gelmiş olur.
3. Bilim çevrelerinde az da olsa Kur'an Mesajı'ndaki çeviri hataları ile ilgili değiniler vardır. Bkz.: Erdoğan Baş, "Muhammed Esed'in 'Kur'an Mesajı' Adlı Eserinin Meâl Açısından Değerlendirilmesi", Kur'an Mealleri Sempozyumu -İzmir 24-26 Nisan 2003- (Tebliğleri), DİB. yay., Ankara 2007, I,421-22.
4. The Message of The Qur'ân'ın tahlil ve tenkid ile ilgili ayrıntılı bir kitabımız yakında yayınlanacaktır.
5. T.ç.n. kısaltmasıyla şu ayetlerin açıklamalarıdır: 9 Tevbe 53; 29 Ankebüt 45; 36 Yâsîn 5; 48 Fetih 39; 52 Tür 27; 54 Kamer 1; 61 Saf 15; 71 Nüh 14; 72 Cin 3; 83 Mutaffifin 8; 96 Alak 5; 98 Beyyine 7; 102 Tekâsür 2.
6. 2 Bakara 2, 53; 3 Âl-i İmrân 3, 44.
7. 30 Rûm 35; 31 Lokmân 2; 32 Secde 1; 88/2/55, 89/2/27, 35 Fâtır 40; 37 Saffât 157; 43 Zuhruf 2.
8. 7 Ârâf 5, 169, 196, 308/136, 10 Yûnus 94; 11 Hüd 1, 5; 41/4/115, 420/1, 425/24, 12 Yûsuf 109, 111; 15 Hicr 4, 8; 19 Meryem 12, 16, 41, 51, 54, 56, 97; 51/4/4, 524/62; 20 Tâhâ 113; 22 Hac 16; 79/2/48; 28 Kasas 86.
9. Örneğin, 7 Ârâf 2; 13 R'ad 37, 43; 15 Hicr 4, 90; 26 Şuarâ 2.
10. Krş.: 2 Bakara 11, 19; 3 Â-i İmrân 119; 6 Enâm 49-7 Ârâf 37, 146, 147, 156, 174, 175.
11. 13 R'ad 3-4; 15 Hicr 77, 75; 16 Nahl 11-13, 67, 65; 20 Tâhâ 128; 23 Mûminûn 30. Ertürk de bazı yerlerde 'ders' karşılığını tercih etmiştir: 29 Ankebüt 24; 30 Rûm 22-23, 37; 34 Sebe 19.
12. 16 Nahl 66; 18 Kehf 54; 20 Tâhâ 128; 23 Mûminûn 21; 24 Nür 34.
13. 17 İsrâ 89.
14. Bkz.: 12 Yûsuf 2; 13 R'ad 31.
15. 12 Yûsuf 1; 15 Hicr 1; 17 İsrâ 2; 19 Meryem 30; 64/5, 22 Hac 8; 25 Furkân 35.
16. 2 Bakara 129; 3 Â-i İmrân 6, 62; 5 Mâide 38; 8 Enfâl 10, 63; 14 İbrahim 1, 4, 47; 16 Nahl 60; 22 Hac 40; 26 Şuarâ 68; 29 Ankebüt 26; 35 Fâtır 1; 45 Câsiye 37; 59 Haşr 1, 23; 60 Mûmtehine 5; 61 Saf 1; 62 Cuma 1, 3.
17. 325/21.
18. İki mütercimin çeviri farkları şu ayetlerin, veya ifadelerin çevirisinde de görülebilir: 2 Bakara 34-18 Kehf 50; 2 Bakara 216 ve ayetin 453. sayfadaki tekrarı; 12 Yûsuf 1-44 Duhân 2; hâcerü ifadesi için (2 Bakara 218; 8 Enfâl 72; 16 Nahl 41, 110; 22 Hacc 5); powers of evil (2 Bakara 256; 4 Nisâ 51; 5 Mâide 60; 16 Nahl 36; 39 Zümer 17); pay heed (2 Bakara 285; 3 Â-i İmrân 100, 132, 149; 8 Enfâl 1; 9 Tevbe 71; Mûminûn 78); el-latifü'l-habîr (6 Enâm 103; 22 Hacc 63); 7 Ârâf 182-83 ile Kalem 44-45); müsrif (12 Yûnus 12; 43 Zuhruf 5; 51 Zâriyât 34); mutref ve fiil hali (11 Hüd 116; 43 Zuhruf 23); tâğut (2 Bakara 256; 4 Nisâ 41; 5 Mâide 60; 16 Nahl 36; 39 Zümer 17); be'asnâ (2 Bakara 213; 5 Mâide 12; 7 Arâf 103; 10 Yûnus 75; 16 Nahl 36; 17 İsrâ 5); nutfe (16 Nahl 4; 22 Hac 5; 18 Kehf 37; 23 Mûminûn 13-14; 35 Fâtır 11; 36 Yâsîn 77; 80 Abese 19); 'arş (7 Arâf 54; 20 Tâhâ 5; 21 Enbiyâ 22; 23 Mûminûn 86, 116; 32 Secde 4); 'alak/alaka (22 Hacc 5; 23 Mûminûn 14; 40 Gâfir 67; 75 Kiyâme 38; 96 Alak 2); inspiration (16 Nahl 2; 69 Hâkka 40; 70 Meâric 4; 97 Kadr 4).
19. 2 Bakara 60; 7 Arâf 74; 11 Hüd 85; 26 Şuarâ 183; 29 Ankebüt 36.
20. Bu çeviri sorununa dikkatimizi Zekerîya Pak çekmiştir. Bkz.: Zekerîya Pak, "Meallerdeki Çeviri Sorunları Üzerine Bir Örnek: Kur'an'da Aynı Anlamı İçeren Mükerrer İfade Kalıplarının Farklı Tercümesi", İslami Araştırmalar Der., c.17, sayı 1, 34. Ayrıca dört ayrı grup çelişkili çeviri için sayfa 31-35'e bkz.
21. Aynı ifadelerin çevirilerinde Ertürk'e ait farklılıklar için bkz.: 2 Bakara 225 ve 1121/6'daki tekrar; Bakara 256-Şurâ 13; 3 Â-i İmrân 17-51 Zâriyât 18; fitne (2 Bakara 102-4 Nisâ 91); Maide 3-s.1317; Mâide 59-69; Mâide 75-Gâfir 62; Sebe 46 ve girişteki tekrarı; ultimate good (39 Zümer 10; 41 Fussilet 50); 43 Zuhruf 22-23; 47 Muhammed 1-19; 48 Fetih 28-61 Saf 9; kutile (51 Zâriyât 10; 74 Müddessir 20); 53 Zuhruf 5-51 Zâriyât 34; hûrun'îyn (44 Duhân 54; 52 Tür 20; 55 Rahmân 2-78; 47 Muhammed 1-57 Hadîf 19; inspiration (69 Hâkka 40; 70 Meâric 4; 97 Kadr 4); mâ edrâke (82 İnfitâr 17, 18; 83 Mutaffifin 8, 19; 86 Târik 2; 101 Kâfirâ 2, 10; 104 Hümeze 5); 96 Alak 6-1179/26; moral law (95 Tin 7; 107 Mâ'ûn 1; 109 Kâfirûn 6).
22. 7 Ârâf 103, 109, 127; 11 Hüd 27, 96; 12 Yûsuf 43; 23 Mûminûn 33; 28 Kasas 3.
23. 7 Ârâf 145, 150.
24. 456/9 ve 458/19, 524/67, 610/12, 617/41, 625/7, 635/73, 747/33, 35, 786/20, 787/25, 792/47, 1014/16; 1061/8. Doğru çeviri için bkz.: 'Ahd-i atik' (867/85), Kitâb-ı Mukaddes (1118/52).
25. Koytak'ın başka çevirileri için krş.: 9 Tevbe 71 ve 72, 55 ve 85; 11 Hüd 117. ayetin girişteki ve yerindeki çevirisi; 14 İbrahim 13-7 Arâf 88; 16 Nahl 104-105, 110-115; 13 R'ad 41-21 Enbiyâ 44; 25 Furkân 30-sure girişi; 26 Şuarâ 8-9 ve 67-68, 103-104, 139-140, 174-175, 190-191; lâ temessü hâ (7 Arâf 73-11 Hüd 64); inspiration (16 Nahl 73; 17 İsrâ 73, 85; 20 Tâhâ 38); apostle/prophet (19 Meryem 30, 49, 51, 52, 56, 58); rahmân (20 Tâhâ 5, 90; 21 Enbiyâ 26, 36, 112); nay (23 Mûminûn 56-63, 90)
26. Örnekler için bkz.: 2 Bakara 2, 180, 183, 197; 3 Â-i İmrân 76; 5 Mâide 2, 8, 57, 65; 7 Arâf 128; 58 Mücadele 9; 91 Şems 8; 92 Leyl 17; 96 İkra 12.
27. 15 Hicr 69; 550/121.
28. 2 Bakara 24.
29. Bakara suresi girişi son cümle, 145/54, 540/66, 563/24, 766/20, 794/58, 886/16, 935; 1006/48, 1036/8; 1076/10; 1078/19; 1251/13.

30. Ali Galip Gezgin, "Kur'an Meallerinde 'Takva' Kelimesinin Türkçe'ye Çevirisi Sorunu", Kur'an Mealleri Sempozyumu II,304.
31. Lütfullah Cebeci bu görüşünü Gezgin'in tebliğine yaptığı değerlendirmede (Kur'an Mealleri Sempozyumu, II,319) dile getirmiştir.
32. Yaşar Çolak'ın açıklaması için bkz.: Kur'an Mealleri Sempozyumu, I,427.
33. Örnekler: 2 Bakara 256; 83/260, 428/49.
34. 42 Şûrâ 13; 95 Tin 7; 107 Mâ'ûn 1.
35. 2 Bakara 22.
36. Başka örnekler için bkz.: 2 Bakara 105; 5 Mâide 82; 6 Enâm 22, 23, 41, 64, 81, 107, 121, 137; 9 Tevbe 1, 3, 5, 7, 28; 16 Nahl 35, 54; 24 Nûr 3.
37. Örneğin, 5 Mâide 86; 6 Enâm 100; 16 Nahl 86; 30 Rûm 40.
38. Benzer sorunlu çeviriler için bkz.: 2 Bakara 40, 54, 87.
39. 'Necmin inisi', 'Allah'ın yetki vermesi' (53 Necm 1, 23) için de aynı durum geçerlidir.
40. Halbuki 'bestow upon' ifadesini başka amaçlarla da kullanmış ve mütercimler doğru çevirdikleri gibi (39 Zümer 6; 40 Gâfir 53), dikkate almadıkları da (39 Zümer 8; 963/37) olmuştur.
41. 5 Mâide 112, 114; 6 Enâm 111; 10 Yûnus 24; 15 Hicr 8, 22; 18 Kehf 45; 36 Yâsin 28.
42. Message, 743, 792, 979, 981 (Mesaj, 988, 1052, 1312, 1316). Açıklama ve mealler için bkz.: 6 Enâm 132; 8 Enfâl 60; 15 Hicr 65; 42 Şûrâ 21; 95 Tin 7; 98 Beyyine 5; 107 Mâûn 1; 109 Kâfirün 6. Ethics/ehlik kelimesi 'ahlak felsefesi, etik', moral ise 'ahlak' anlamına gelir. (Doğan Özlem, Etik - Ahlak Felsefesi, İst. 2004, 13 vd.; Şahin Filiz, "Ahlak Felsefesi", Tabula Rasa, yıl 4, s. 12, Eylül-Aralık 2004, 79 vd.
43. Krş.: 336/65, 481/104, 529/7, 530/8, 536/34, 549/115, 551/122, 572/78. Sayfa 586/7, 982, 1053 ve 1285/4, 97 Tin 7'de doğru çeviri.
44. 2 Bakara 159; 4 Nisâ 118; 5 Mâide 13, 64; 7 Arâf 44; 11 Hûd 18, 60; 13 R'ad 25; 24 Nûr 23; 33 Ahzâb 57, 61, 68; 40 Gâfir 52; 47 Muhammed 23; 48 Fetih 6.
45. 5 Mâide 78; 7 Arâf 38; 28 Kasas 42.
46. 4 Nisâ 47, 52, 118; 5 Mâide 13, 64; 7 Arâf 38, 44; 9 Tevbe 68; 11 Hûd 18 (bu âyetin notuyla açık çelişki), 60; 13 Ra'd 25; 47 Muhammed 23. Doğru çeviriler de vardır: 5 Mâide 78; 24 Nûr 23; 33 Ahzâb 64; 40 Gâfir 52 (âyetin notuyla paralel, doğru); 48 Fetih 6; 33 Ahzâb 57, 61, 64.
47. Ertürk, "Bir Çeviri Serüveni -Kur'an Mesajı ve Muhammed Esed", (A. Ertürk'le röp.), 51-52.
48. Kur'an Mesajı, 54, 1110, 1159, 1175 1235, 1245. Ayrıca Tradition (hadis), tradition (rivayet, nakil) ayrımına dikkat edilmediği yerler için bkz.: 598/67, 606/100.
49. 14 İbrahim 21, 512/62, 520/32.
50. 133/4, 306/129.
51. Notlar: 133/5, 140/27, 211/101, 215/120, 216/123, 289/104, 356/44, 367/82, 402/58, 706/5, 7, 792/49, 1054/4, 1131/5, 1149/10. Ayetler: 5 Mâide 48; 7 Arâf 150; 28 Kasas 44.
52. 1283/1.
53. Bkz.: 35/102, 97/32, 242/70, 465/44, 560/23, 617/43, 918/48.
- Hebrew, yani İbrani kelimesi, Hz. Yakub'a kadar olan dönemi, Judaic, yani Yahudi veya İsrail ise, ondan sonraki dönemi anlatmaktadır.
54. 88-89. sayfalarda on bir defa, 935, 942/33, 1203, 1207/17, 1244/7, 8.
55. 1329'da T.ç.n. kısaltmasıyla düşülen not.
56. 9/18, 11/21, 12/22, 27, 28, 150/74, 267, 35/52, 583, 602/81, 873/20, 927/22, 931/45, 46, 933/52, 939/19, 962/33, 1182/9, 1226/10, 1248/9.
57. 213/106.
58. 585/4, 619/59, 644/120, 659/75, 730/14, 826/22, 943/38, 997/5, 999/21, 1003/35, 1040/28, 1177/12, 1181/2, 1243/3, 1244/8, 1285/4.
59. 401/54, 585/3.
60. 3 Â-i İmrân 90 (bir sonraki ayette doğru çeviri vardır); 4 Nisâ 84; 5 Mâide 72, 73; 282/44; 8 Enfâl 12, 25; 341/82; 9 Tevbe 80; 15 Hicr 2; 29 Ankebût 12.
61. 8 Enfâl 12. ve 15. ayetler; 48 Fetih 25.
62. 3 Â-i İmrân 57; 8 Enfâl 12-15; 29 Ankebût 2, 4, 7, 9, 11-12, 52.
63. Örneğin 33 Ahzâb 69-70.
64. 7 Arâf 162, 177; 21 Enbiyâ 3, 97; 663/95.
65. 2 Bakara 50, 57; 4 Nisâ 49; 5 Mâide 13; 6 Enâm 25, 39, 99; 7 Arâf 16, 57; 13 R'ad 27; 14 İbrâhim 27; 22 Hac 16; 23 Müminün 79; 25 Furkân 45; 36 Yâsin 8-9, 66; 42 Şûrâ 49; 45 Câsiye 23; 50 Kâf 7; 53 Necm 43; 54 Kamer 11, 12, 15; 61 Saff 5; 69 Hâkka 11; 75 Kiyâmet 17; 80 Abese 21, 27; 87 A'lâ 2.
66. Bir önceki dipnottaki ayetlerin çevirisine ve ayrıca 515/12. dipnota bakınız. Cause fiilini hesaba katarak yapılan çeviriler için bkz.: 2 Bakara 57; 7 Arâf 57 (kısmen); 15 Hicr 19; 54 Kamer 12, 15.
67. Tabloda yer vermediğimiz ve düzeltilmesi gereken başka anlam hataları vardır: Ayetler: 2 Bakara 88, 89, 91, 95, 238, 248; 3 Â-i İmrân 3, 55, 59, 65, 73; 4 Nisâ 1, 7, 130, 139, 144; 5 Mâide 54, 97; 6 Enâm 7, 28, 63, 70, 73; 7 Arâf 2, 20, 26, 29, 31, 45-50, 54, 62, 163; 8 Enfâl 5-6, 16, 19, 39, 41, 44, 49, 58, 60, 63; 9 Tevbe 7-11, 13, 26-29, 33, 74-78, 111; 10 Yûnus 90, 94; 11 Hûd 45, 56, 83, 100, 118; 12 Yûsuf 6, 51, 67; 13 R'ad 7, 9, 25; 14 İbrâhim 2-3, 9, 32-33 (benzer içerikli 45 Câsiye 12. âyetin çevirisi daha doğru); 15 Hicr 1; 16 Nahl 63, 112, 120, 128; 17 İsrâ 1, 16, 25, 32, 39, 42, 49, 78; 18 Kehf 12; 19 Meryem 2-6; 20 Tâhâ 52, 99; 21 Enbiyâ 48-51, 69, 80; 22 Hac 17, 73-78; 23 Müminün 63; 24 Nûr 1-3, 31; 25 Furkân 1, 53, 55, 62, 77; 26 Şuarâ 2-9, 192-97, 225, 227; 27 Neml 48, 65, 75, 82; 28 Kasas 51-52, 59, 74; 29 Ankebût 23; 30 Rûm 4, 8, 13, 20-24, 30; 31 Lokmân 4-5, 25; 33 Ahzâb 21, 48; 34 Sebe 3-6; 36 Yâsin 71; 37 Sâd 2-4, 7, 70, 72; 39 Zümer 6-19, 22-23; 41 Fussilet 2-9, 41-46; 53 Zuhruf 15, 22; 44 Duhân 7, 37; 45 Câsiye 2, 4, 12; 48 Fetih 6-8, 17; 49 Hucurât 3; 51 Zâriyât 20; 57 Hadid 27; 58 Mücadele 3, 7; 62 Cuma 8; 73 Müzzemmil 20; 75 Kiyâmet 14-18; 76 İnsân 1; 83 Mutaffifin 2-4; 84 İnşikâk 2, 7, 9, 13; 93 Duhâ 7.
- Notlar: 74/239, 89/5, 132/1, 195/44, 234/40, 266 ikinci paragraf, 269/2 ve 3, 330/35 ve 40, 331/41, 356/44, 37/103-108, 380/138, 412/107, 428/49, 431/62, 434/73, 445/129, 456/9, 506/34, 538/55, 559/1-2, 560/7, 615/37, 623, 640/85, 674/39, 706/4, 716/52, 742/6-7, 793/52, 859/40, 1200/1.
68. 13 R'ad 11.
69. 2 Bakara 243; 4 Nisâ 44; 14 İbrahim 19, 24, 28; 16 Nahl 48; 22 Hac 63; 31 Lokmân 20, 31; 32 Secde 24; 36 Yâsin 71.
70. 2 Bakara 246, 258; 4 Nisâ 77; 31 Lokmân 29; 89 Fecr 6; 105 Fil 1.
71. Bazı örnekler için bkz.: 2 Bakara 6, 30, 83, 133, 275; 3 Â-i İmrân 4, 10, 19, 33; 5 Mâide 20; 7 Arâf 88, 206; 8 Enfâl 7, 36, 72; 11 Hûd 23; 18 Kehf 60; 14 İbrahim 13; 40 Gâfir 10; 75 Kiyâmet 1-2, 19, 20, 26, 36; 79 Nâziât 14, 16; 80 Abese 11; 102 Hûmeze 3-5.
72. Başka eksiklikler şunlardır: 213/106, 13 R'ad 31; 661/83; 36 Yâsin 30; 905/34; 916/34, 39.
- Her ne kadar Mustafa Öztürk, Enâm suresi 73. ayetteki kavluhu'l-hakk ifadesinin İngilizce çeviride olmadığı için Kur'an Mesajı'nın Türkçe çevirisinde de yer almadığını iddia etse de (Meal Kültürümüz, Ankara Okulu yay., Ankara 2008, 110) bu, yanlış bir tespittir. Söz konusu ifade mealde vardır, Türkçe çevirisindeki hata tam karşılığın verilememesinden kaynaklanır.
73. Bu yanlış yeni baskılarda birçok yerde düzeltilmiş de şu iki yerde hala vardır. Krş.: 336/62, 402/63.
74. Esed, bütün surelerin isimlerini tercüme etmiş ama mütercimler bunu dikkate almamışlardır.
75. Şu ayetlerin çevirisinde de aynı durum vardır: 75 Kiyâmet 1; 81 Tekvîr 15; 84 İnşikâk 16; 90 Beled 1, 3.
76. Nitekim Ali Osman Koçkuzu da Kur'an Mesajı'nda Lokman suresi 33. ayetin mealinde bu kalıbın yanlış kullanıldığını ifade etmiştir. ("Aziz Kur'an ve Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir Adlı Eserler Üzerine Birkaç Söz", Kur'an Mealleri Sempozyumu -İzmir 24-26 Nisan 2003- (Tebliğleri), DİB. yay., Ank. 2007, II,21).
77. Ayrıca bkz.: 29 Ankebût 22 (iki defa); 31 Lokmân 33; 876/25; 1034, 55 Rahmân 56; 57 Hadid 22; 58 Mücadele 17; 71 Nüh 23; 1308/2, 1333. Kalıbın doğru kullanımı için bkz.: 32 Secde 29; 56 Vâkıa 19; 60 Mümtetine 3; 78 Nebe 23-24; 86 Târik 10; 87 A'lâ 13.
78. 410/96.
79. Ahmet Ertürk de bu zorluğu kabul etmiştir. Bkz.: Ertürk, "Bir Çeviri Serüveni -Kur'an Mesajı ve Muhammed Esed", (Ahmet Ertürk'le röp.), 51-53, 6-57; Nuriye Akman'ın Ahmet Ertürk'e yaptığı röportaj. Zaman Gazetesi, 16 Nisan 2005. Ayrıca Uygur Dergisi'nin Muhammed Esed özel sayısında, Kur'an Mesajı'nın editörü Kudret Büyükoççuk'un açıklamalarına (s. 62, 64) bakınız.
80. Bu yayınının de bir görevidir. Nitekim kitabın 6. baskıda (2004) Nisa süresi 45-51. âyetlerin olduğu sayfada Türkçe metin doğru, ama Arapça metin Enâm süresi 138-142. âyetlerine aittir. Yanlışlık fark edilmiş ve düzeltilmiştir.